

Yritys voi oppia historiasta

Uutta oppiainetta viriteltiin Lammilla

Oppiaineen nimi on liiketoimintahistoria. Oppiainetta ideoitiin Taloushistoriallisen yhdistyksen joulukuussa 2000 Lammilla järjestämässä round table -keskustelussa. Pyöreän pöydän ääreen koontui joukko historiantutkijoita, liiketaloustieteilijöitä ja yritysmaailman edustajia.

■ Suomen taloushistoriallisen yhdistyksen järjestämän round table -keskustelun aiheena olivat yhtäältä yrityshistoriat (*company history*) ja toisaalta liiketoimintahistoria (*business history*). Jälkimmäinen, yritystoimintaa laajemmin tutkiva tutkimusala ei ole vielä toistaiseksi saanut jalansijaa suomalaisessa tiedeyhteisössä.

Keskusteluun osallistuivat historiantutkimuksen puolelta professori Markku Kuisma ja

dosentti Teppo Vihola, liiketaloustieteen edustajina professorit Juha Näsi ja Kari Lilja sekä liike-elämän edustajana vuorineuvos Gustav von Hertzen. Yleisön joukosta keskustelua kommentoivat taloushistorian professorit Riitta Hjerpe ja Jorma Ahvenainen, dosentti Martti Häikiö sekä filosofian tohtori Juha-Antti Lamberg. Puheenjohtajana toimi dosentti Sakari Heikkinen. Keskustelun pohjana oli Historiallisessa Aikakauskirjassa aihepiiristä käyty keskustelu (*HAik* 1–3:2000).

Kohti liiketoimintahistoriaa

Keskustelun keskeisin anti oli pohdinta liiketoimintahistoriasta. Juha-Antti Lamberg muistutti keskustelijoita, että joukko liiketaloustieteen keskeisiä guruja ammentaa oppejaan historiasta. Alfred Chandler on peruskoulutukseltaan historiantutkija, ja myös tämän päivän ehkä tunnetuimmat nimet Michael Porter ja Henry Mintzberg ovat käyttäneet pitkän aikavälin aineistoa tutkimustensa pohjana.

Professori Juha Näsillä oli muodostunut käsitys aiheesta nimeä myöten, ongelmana kun on ollut, miten business history käännettäisiin suomek-

si: Näsin mukaan paras käännös olisi juuri liiketoimintahistoria.

– Meillä pitäisi olla analyyttistä valmiutta tehdä pitkän aikavälin analyysiä yritysten toiminnasta, korosti Näsi, ja huomautti, että poikkitieteellinen liiketoimintahistoria tarjoaisi tähän mahdollisuuden.

Kari Lilja muotoili liiketoimintahistorian merkitystä syvällisemmin. Hänen mielestään taloushistoria tuottaa paljon yleistävää aineistoa, mutta liiketoimintahistorian avulla voitaisiin yhdistellä yleistä, erityistä ja ainutkertaista. Liiketoimintahistoriallinen tutkimus tuottaa kiistatta uutta tietoa silloin, kun voidaan osoittaa jonkun liiketoimintakäytännön ainutkertaisuus. Tämä on Liljan käsityksen mukaan historioitsijoiden ominta aluetta. Mikrohistorian metodilla voidaan suhteuttaa jotain tiettyä konkreettista ja ainutkertaista ilmiötä vastaaviin muihin ilmiöihin ja laajempiin rakenteisiin, ja juuri näiden vertailujen avulla voidaan etsiä yleistä, erityistä ja ainutkertaista.

Markku Kuisma piti hyvänä liiketoimintahistorian suosion nousua, joskin hän huomautti, että temaattista tai case-tyyppistä liiketoimintahistorian tutkimusta kuitenkin harvem-

min Suomessa näkee. Kuisman mielestä liiketoimintahistorian suurin ongelma on resurssien puute. Myös Lilja oli samoilla linjoilla:

– Tarvitsemme lisää kriittistä massaa, tutkijoita on liian vähän, huomautti Lilja.

Pitäisikö perustaa professuuri?

Mitä sitten puutteellisille resursseille ja tutkijoiden vähäisyydelle voitaisiin tehdä? Helppo tie on virkojen perustaminen, yhden tai useamman professuurin. Usean professuurin kannattajaksi tunnustautui muiden muassa Juha Näsi.

– On synty ja häpeä, että Suomessa ei ole vielä liiketoimintahistorian oppituolia, joka voisi olla monen oppilaitoksen yhteinenkin, kiteytti Markku Kuisma.

– Liiketoimintahistorian professuuri olisi tärkeä, mutta yksi professori ei vielä paljoa pysty tekemään, pelkän uuden yksikön perustamiseen menee paljon aikaa, huomautti Kari Lilja ja viittasi nykyisiin yliopistojen ja korkeakoulujen rahoitusongelmiin ja suoritusvaateisiin

Martti Häikiö epäili professorimallin toimivuutta, ja kehotti nykyisiä virassa olevia professoreita profiloitumaan selkeämmin liiketoimintahistoriaan, jotta samalla pystyttäisiin osoittamaan, ettei ole kyse marginaali-ilmiöstä.

Voiko historiasta oppia?

Pyöreän pöydän keskustelun varsinaisena teemana oli kysymys voiko liike-elämä oppia historiasta? Kysymys kosketti sekä liiketoimintahistoriaa että

tilaustöinä tehtäviä yrityshistorioita. Gustav von Hertzen huomautti, että hyvät yritys-konsultit katsovat aina ensiksi yrityksen historiaa; mitä liikkeenjohdollisia menetelmiä käytetty, mitä ovat olleet yrityksen strategiat. Kari Lilja uskoi, että yritysten historiaa voi käyttää yleisemminkin opiksi – ei ainoastaan oman yrityksen historiaa.

– Liiketoimintahistoria on viitekehysmalli, johon voi suhteuttaa omaa yritystä. Tällä on merkitystä liikkeenjohdollisessa koulutuksessa. Mitä jossain yrityksessä on tapahtunut ei kuitenkaan riitä, pitää myös pystyä kartoittamaan vaihtoehdot ja pohtia, miksi valittiin juuri tuo vaihtoehto, Lilja painotti. Gustav von Hertzen oli samoilla linjoilla: hänen mielestään kaikissa yrityksissä on paljon samankaltaisuutta.

Teppo Viholan mielestä yritys voi periaatteessa oppia historiastaan, mutta huomautti samalla, ettei mikään yritys oppimisen takia kirjoita historiaansa. Vihola myös muistutti, että yritysten toimintaympäristön muutosten vuoksi oppeja on vaikea soveltaa käytäntöön. Martti Häikiö uskoi, että yrityshistoriat ovat kullekin yritykselle itselleen tärkeitä peruskasvatuksen vuoksi:

– On paljon yritysjohtajia, jotka eivät tiedä yrityksensä historiaa, arveli Häikiö ja uskoi, että yritysten kannattaisi käyttää yrityshistorioitaan omassa sisäisessä koulutuksessaan.

Riitta Hjerppe muistutti, että esimerkiksi Saksassa on vanhastaan ollut toimivaa yhteistyötä yritys-elämän ja historian-tutkimuksen välillä:

– Saksassa on yrityshistoriallisia yhdistyksiä, joissa yritykset pitävät kunnia-asianaan olla mukana.

Onnistujat ja epäonnistujat

Menneestä oppiminen suuntautui keskustelussa onnistujiin ja epäonnistujiin: onnistujista voidaan ottaa mallia omaan yritystoimintaan, ja epäonnistujien virheistä voidaan oppia. Kari Lilja painotti, että suomalaisten yritysten menestystarinat ovat herättäneet kiinnostusta ulkomaillakin, kysyntää suomalaiselle liiketoimintahistorialle on siis omien rajojen ulkopuolellakin.

– Tarvitsisimme englanninkielistä tieteellistä tutkimusta suomalaisista yrityksistä. Tarvitsemme mekanismeja, jos tällaista kysyntää alkaa tulla, painotti Lilja, ja korosti, että liiketoimintahistoria oppiaineena olisi juuri tällainen mekanismi.

– Epäonnistumisista pitäisi kirjoittaa, ne ovat kipeitä asioita, joista ei yleensä haluta puhua, mutta ne opettavat ja juuri historioitsija voi päästä niihin käsiksi, Lilja jatkoi. Epäonnistumisia korosti myös Jorma Ahvenainen:

– Jos yrityshistorioista voi jotain oppia on se, kuinka firma saadaan nurin, Ahvenainen muistutti.

– Keskeinen kysymys on: miksi jotkut menestyvät ja toiset ei. Tähän historiantutkimuksen pitäisi pystyä vastaamaan. Menestyvät yritykset poikkeavat jollain merkittävällä tavalla toisista, heillä on jokin luova tapa tehdä rahaa, kiteytti vuorineuvos von Hertzen, ja jatkoi:

– Arvojärjestelmät ovat

kaikkein tärkeimpiä yrityksen menestykselle, voisi jopa yksinkertaistaa, toimitusjohtajan arvojärjestelmä. Arvojärjestelmä on hyvin hitaasti muuttuva, mutta silti erittäin keskeinen myös nopeissa muutoksissa. Yritystoiminnassa on myös muita vastaavia konservatiivisia, hitaasti muuttuvia, mutta hyvin tärkeitä asioita, joita voi tutkia ainoastaan historiantutkimuksen kautta, von Hertzen muistutti.

Monitieteisyys

Liiketoimintahistoria oppiaineen monitieteisyys oli sisäänkirjoitettuna keskustelussa, koska keskustelijoita oli usean oppiaineen piiristä. Jorma Ahvenainen korosti, että humanistisia aineita tulisi suosia talouden ja tekniikan opinnoissa. Samaa mieltä oli Gustav von Hertzen, joka korosti eri tieteenalojen välisten ristiriitojen merkitystä uuden tiedon synnyn kannalta:

– Luulisi, että Suomessa monitieteiset hankkeet onnistuisivat paremmin kuin maailmalla, von Hertzen arvioi, ja lisäsi, että historian ja liiketaloustieteen yhdistäminen ei vielä riitä, vaan tarvitaan lisäksi sosiologiaa ja psykologiaa.

– Näin meillä olisi teoria sekä ihmisestä, yhteiskunnasta että yrityksestä, von Hertzen kiteytti.

Juha Näsi korosti liiketaloustieteen oppien merkitystä historiantutkijalle. Esimerkiksi yritysstrategioista historiantutkijat saisivat lisää tulkinta-avaimia. Kari Lilja huomautti, että myös historiantutkimuksella on paljon annettavaa liiketaloustieteelle: historioitsijoiden kokonaisnäkemys on tärkeää.

Monitieteisistä projekteista Lilja nosti esiin esimerkkinä kansainväliset vertailut, jossa hän näki paljon hyötyä liiketaloustieteen ja historiantutkimuksen oppien yhdistämisessä.

Yrityshistorian sisältö

Keskustelun toinen pääteema käsitteli tilaustöinä tehtäviä yrityshistorioita. Ovatko ne tieteellistä tutkimusta, vaiko vain yritysten menneiden vaiheiden kirjaamista ilman sen kummempia tavoitteita? Yrityshistorioiden roolista oli juuri ennen Lammin keskustelua käyty vilkasta keskustelua valtakunnan lehdistössä, ja paikalla oli yrityshistorian kirjoittajien kovinta kotimaista kärkeä.

Yrityshistorioiden ongelmana on pidetty sitä, että teokset ovat massiivisia, värikkäitä ja kauniisti kuvitettua – mutta niitä ei lue kukaan. Miksi ei? Ja mitä ylipäänsä yrityshistoriassa voidaan kirjoittaa ja mitä ei?

– Yrityshistorioissa on paljon kuivaa ja tyhjää tekstiä, arvosteli Gustav von Hertzen. Teppo Vihola analysoi laajasti syitä mitä yrityshistoriat sisältävät ja miksi:

– Tilaajalla on omat tavoitteensa, esimerkiksi imagosyyt. Halutaan tutustua yrityshistorian kautta omaan taustaan, mitkä olivat aikaisempien johtajien päämäärät. Yrityshistoria tarjoaa informaatiota menneestä, menneistä tavoitteesta, Vihola arvioi ja jatkoi:

– Yleensä tilaaja eli toimiva johto ei niinkään halua sitoa kirjoittajaa sillä, mitä ei saa kirjoittaa, vaan mitä tekstissä ainakin pitäisi olla. Tilaustöissä on aina otettava huomioon tilaajan tarpeet: jos arkkitehdil-

tä tilaa saunan, ei tämä piirrä asuintaloa. Jorma Ahvenainen ei ollut aivan yhtä pessimistinen kuin Vihola:

– Ei kukaan kunniallinen historiantutkija voi tehdä työtään, jos kädet ovat sidottuna, Ahvenainen muistutti.

Kuka rahoittaisi yrityshistorioita?

Viholan mielestä tilaustöinä tehtävissä yrityshistorioissakin voitaisiin päästä analyttisempään otteeseen, jos rahoitus saadaan muualta kuin tutkittavasta yrityksestä. Viholalla oli tähän myös käytännön ehdotus: säätiöpohjainen rahoituselin, taustallaan yritykset, akatemiat, tutkimussäätiöt ja vaikkapa etujärjestöt.

Tällaisen julkisen rahoituksen avulla voitaisiin tutkia esimerkiksi jonkin teollisuusalan historiaa laajemminkin. Rahoituskanava siis mahdollistaisi paitsi yrityshistorioiden kirjoittamisen myös eri toimialojen tutkimisen. Markku Kuisma yhtyi Viholan argumentointiin:

– Kriittisen tutkimuksen kannalta on hankala tilanne, että tutkija on välittömässä työtai rahoitussuhteessa tutkimuskohteeseensa. Tavanomaisella yrityshistorialla on taipumus rakentua kaavamaiseksi, tietyt pakolliseksi miellettyt asiat käsitteleväksi. Tämä johtaa helposti siihen, että käsitellään paljon asioita, mutta vain pinnalta. Rahoituksen institutionaalista puolta pitäisi kehittää, pitäisi löytää paikka, jossa raha- ja työsuhteyhteys olisi astetta kauempana, painotti Kuisma.

Gustav von Hertzen muistutti, ettei tilaustöitä ole tarkoitettukaan suurelle yleisölle,

vaan yrityksen omaan käyttöön. Tämän vuoksi niiden rinnalla juuri pitäisikin olla liiketoimintahistoriaa, jossa on sekä voittoja että tappioita.

Yhtenä mahdollisuutena yrityshistorioiden organisointiin on viime aikoina nostettu tilaushistoriallista toimistoa, joka on aikaisemmin vastannut lähinnä suomalaisten paikallis-historioiden tilauksista. Lamminkeskustelussa esiin nousut instituutio sai kuitenkin risiiriitaisen vastaanoton:

– Yritysten historioiden tutkijoita saattaa olla vaikea saada tällaisen nimikkeen alle, vaan he todennäköisesti perustavat oman keskustelu- ja toimijapiirin, totesi Juha Näsi.

Täydellisen rikoksen lähteet

Lähdetyöskentely on historian-tutkimuksen ominta aluetta. Yritystoimintaa tutkittaessa ongelmana usein on se, että lähteitä ei saa käyttöön – muuta kuin yrityksestä tilaustyötä tekevä tutkija. Juha Näsi uskoi, että lähteiden käytön ongelma on väistymässä:

– Yhdysvalloissa yritykset suorastaan kilpailevat siitä, että pääsevät esimerkkiyrityksiksi Porterille tai Mintzbergille. Uskon, että kynnyks aineiston julkisuuteen tuomiseen laskee myös meillä.

Vuorineuvos von Hertzen arveli, että tärkeistä asioista, yritysten keskeisimmistä valinnoista ei edes löydy lähdeaineistoa. Asiat päätetään jossain muualla kuin hallituksen kokouksissa, huomautti Hertzen, ja viittasi historianantutkijaa aina kalvavaan epäilyyn päätösten teosta käytävä- tai saunakeskusteluissa. Vuorineuvos Hert-

zen kehotti historianantutkijoita käyttämään hyväkseen yritysten teettämiä konsulttiraportteja, joissa on hänen mielestään raakaa ja oikeaa tietoa, mitä ei muussa aineistossa näy.

– Historioitsijat ovat aineistonsa vuoksi suurin piirtein oikeassa tai täsmälleen väärässä; käsitellään vain niitä asioita, joita voi käsitellä, Hertzen kiteytti ja sai aikaan vastalause-ryöpyhistoriantutkijoiden taholta.

– Hertzen aliarvioi asiakirjoja. Onko todella firmoja, jotka ovat tienhaarassa, eivätkä etsi päätöksilleen perusteluja? Totta kai firmoissa on käytäväkeskusteluja, mutta on liioiteltua väittää, ettei päätöksistä löydy aineistoa, Jorma Ahvenainen huomautti ja otti esimerkiksi suuret investoinnit, joita yleensä pohditaan pitkään myös historianantutkijalle tutussa aineistossa. Vuorineuvos von Hertzen painotti vastauksessaan Ahvenaiselle päätösten taustoja, pitkän aikavälin innovointia ja luovuutta:

– Kyllä ne konepäätökset löytyy aineistosta, mutta ei sitä, milloin asiaa on ryhdytty miettimään. Luovuutta ja innovaatiota ei löydy lähteistä. Yrityksissä täytyy olla ihmisiä, joilla on innovaatiokykyä, halua toimia. Innovaatio on sitä hankalampaa mitä suurempi organisaatio on kyseessä. Innovointikyky erottaa jyvät akanoista pitkällä aikavälillä. Hiivan löytäminen ja ymmärtäminen on se juttu, von Hertzen muistutti.

– Täydellistä rikosta ei ole, Martti Häikiö huomautti, ja muistutti, että on pikemminkin yleinen harhaluulo, ettei suurten ratkaisujen taustoista löydy aineistoa.

Tutkimus vai romaani?

Viimeaikaisessa keskustelussa on arvosteltu varsin voimakkainkin sanakääntein kirjailijoiden tekemiä yrityshistorioita. Vasta-argumenttina on muun muassa kysytty, millainen meteli siitä syntyisi, jos yrityshistorian kirjoittaja kirjoittaisi romaanin ja väittäisi sitä klassikoksi.

– En halua sulkea etukäteen ketään pois. Mutta eivät kirjailijoiden tekemät yrityshistoriat ole kylläkään tuottaneet merkittävää lisäarvoa, eivät uutta tietoa tai tulkintoja, eivätkä myöskään sellaisia kaunokirjallisia saavutuksia, jotka ylittäisivät laadultaan, tyyliltään tai elävyydeltään historianantutkimuksessa tavanomaisen asia-proosan, Markku Kuisma kritisoi.

– Ainoa tapa kirjoittaa yrityshistoria on kirjoittaa romaani. Vain sillä tavalla päästään tunteisiin ja suuriin asioihin yritystoiminnassa, painotti puolestaan Gustav von Hertzen. Teppe Viholalla oli asiaan käytännöllinen lähestymistapa:

– Pitäisi ensin tehdä tieteelliset kriteerit täyttävästi dokumentoitu tutkimus ja sitten romaani sen pohjalta, Vihola arvioi, ja uskoi samalla, että romaanimuodolla yrityshistorias-ta tulisi kiinnostavampi myös suurelle yleisölle.

Jari Ojala

Keskustelijat:

Professori (emeritus) Jorma Ahvenainen, Jyväskylän yliopisto. Useiden yrityshistorioiden kirjoittaja (mm. Enso-Gutzeit, Kymiyhtiö) sekä toimialatutkija (Suomen sahateollisuuden historia).

Dosentti Sakari Heikkinen, Helsingin yliopisto (Talous- ja sosiaalhistoria). Kirjoittanut muun muas-

sa Finnpaperin ja Suomen tullilaitoksen historiat.

Vuorineuvos Gustav von Herten. Hartwallin hallituksen puheenjohtaja, aikaisemmin Suomen Sokerin ja Cultorin toimitusjohtaja. Tutkinut itse muun muassa pelinäkemyksiä (teos: *The Spirit of the Game*).

Professori Riitta Hjerppe, Helsingin yliopisto (talous ja sosiaalhistoria). Tutkinut muun muassa suomalaisia suuryrityksiä pitkän aikavälin kontekstista.

Dosentti Martti Häikiö, Helsingin yliopisto. Kirjoittanut useita yrityshistorioita, parhaillaan Nokian historiaa.

Professori Markku Kuisma, Helsingin yliopisto. Kirjoittanut lukuisia yrityshistorioita, mm. Nesteen ja Outokummun historiat, parhaillaan tekeillä on KOP:n historia. Kirjoittanut myös toimialatason historiaa (*Metsäteollisuuden maa*).

Filosofian tohtori Juha-Antti Lamberg, Jyväskylän yliopisto. Tutkinut teollisuusyritysten etujärjestötoimintaa ja tekee tällä hetkellä pitkän aikavälin analyyskejä muun muassa suomalaisesta metsäteollisuudesta ja vähittäiskaupasta.

Professori Kari Lilja, Helsingin Kauppakorkeakoulu (organisaatiot ja johtaminen). Tutkinut muun muassa Suomen työelämän suhteiden kehitystä yritys- ja työpaikkatason näkökulmasta, metsäteollisuusyritysten strategisia muutoksia sekä Suomen liiketoimintajärjestelmän kansallisia erityispiirteitä.

Professori Juha Näsi, Tampereen teknillinen korkeakoulu (strateginen johtaminen). Tutkinut muun muassa suomalaisen metsäteollisuuden pitkän aikavälin strategioita ja kirjoittanut useita yrityshistorioita.

Dosentti Teppo Vihola, Jyväskylän yliopisto. Kirjoittanut muun muassa Lahden liike-elämän historian sekä juuri ilmestyneen SYP-Meritan historian.

Filosofian tohtori Jari Ojala, Jyväskylän yliopisto. Tutkinut muun muassa merenkulkua pitkän aikavälin liiketoimintana ja tällä hetkellä perheyhtiöitä, yritysten verkostoitumista sekä suomalaisia metsäyhtiöitä.